

SANOAT KORXONALARNI FAOLIYATI TA'SIRINI ATROF MUXITINI EKOLOGIK HOLATLARINI O'ZGARISHI.

Abdushukurova Muyassar Rajapovna

*Denov tadbirkorlik va pedagogika institute Biologiya va Qishloq xo'jalik
mahsulotlari texnologiyalari kafedrası kabinet mudiri
abdushukurovamiyassar@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu tezısdı sanoat korxonalarining atrof-muhit va ekologik holatga ta'sirini tahlil qiladi. Tezisda sanoat ishlab chiqarishining havoning, suvning va tuproqning ifloslanishiga olib keluvchi asosiy sabablar va ularning inson salomatligi va tabiatga ta'siri ko'rsatilgan. Shuningdek, sanoat faoliyatining global iqlim o'zgarishlariga qanday hissa qo'shishi, tabiiy resurslarning kamayishi va bioxilma-xillikning yo'qolishi masalalari muhokama qilinadi. Tezis , sanoat korxonalarining ekologik ta'sirini kamaytirish uchun zarur chora-tadbirlarni, shu jumladan chiqindilarni qayta ishlash, toza texnologiyalarni joriy etish va energiya samaradorligini oshirishni ko'rsatadi. Shuningdek, sanoat va ekologiya o'rtasidagi muvozanatni saqlash uchun barqaror rivojlanish tamoyillarining ahamiyati ta'kidlanadi. Tezis sanoatning ekologik ta'sirini kamaytirish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

Abstract: This thesis analyzes the impact of industrial enterprises on the environment and the ecological situation. The thesis indicates the main causes of industrial production pollution of air, water and soil and their impact on human health and nature. It also discusses how industrial activities contribute to global climate change, the depletion of natural resources and the loss of biodiversity. The article indicates the necessary measures to reduce the environmental impact of industrial enterprises, including waste recycling, the introduction of clean technologies and increasing energy efficiency. It also emphasizes the importance

of the principles of sustainable development for maintaining a balance between industry and ecology. The thesis provides practical recommendations for reducing the environmental impact of industry and protecting the environment.

Аннотация: В диссертации анализируется воздействие промышленных предприятий на окружающую среду и экологическое состояние. В диссертации изложены основные причины промышленного производства, приводящие к загрязнению воздуха, воды и почвы, а также их влияние на здоровье человека и природу. Также будет обсуждаться, как промышленная деятельность способствует глобальному изменению климата, истощению природных ресурсов и утрате биоразнообразия. В статье изложены необходимые меры по снижению воздействия промышленных предприятий на окружающую среду, включая переработку отходов, внедрение чистых технологий и повышение энергоэффективности. В нем также подчеркивается важность принципов устойчивого развития для поддержания баланса между промышленностью и экологией. В диссертации даны практические рекомендации по снижению воздействия промышленности на окружающую среду и охране окружающей среды.

Kalit so'zlar: sanoat korxonalari, ekologik ta'sir, atrof-muhit ifloslanishi, havoning ifloslanishi, suv resurslarining ifloslanishi, tuproq ifloslanishi, global iqlim o'zgarishi, chiqindilarni qayta ishlash, toza texnologiyalar, energiya samaradorligi, barqaror rivojlanish, ekologik muammolar, tabiiy resurslar.

Keywords: industrial enterprises, environmental impact, environmental pollution, air pollution, water pollution, soil pollution, global climate change, waste recycling, clean technologies, energy efficiency, sustainable development, environmental problems, natural resources.

Ключевые слова: промышленные предприятия, воздействие на окружающую среду, загрязнение окружающей среды, загрязнение воздуха, загрязнение воды, загрязнение почвы, глобальное изменение климата,

переработка отходов, чистые технологии, энергоэффективность, устойчивое развитие, экологические проблемы, природные ресурсы.

Kirish Hozirgi davrda fan va texnika rivojlanishini o'zida mujassamlashtirgan milliy va mintaqaviy iqtisodiyotni eng muhim tarkibiy qismlari bo'lgan sanoat va transport har qanday hududning rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. Ishlab chiqarish kuchlarining oqilona joylashtirish va rivojlantirishni noto'g'ri tashkil qilish tabiiy muhitga, ayniqsa aholi sihat-salomatligiga salbiy tasir ko'rsatadi. Albatta sanoat korxonalari, zavodlarni atrof-muhitni katta zararlayotganligiga shubxa yo'q. Aslida, iqlim o'zgarishiga sabab bo'lgan ifloslanishning 2/3 zavodlar aybdor deb davvo qilinadi. Atrof-muhitga zaharli va xavfli materiallardan kelib chiqadigan ifloslanish natijasida nafaqat sayyoramiz ekotizimiga, balki bizning sog'ligimizga ham katta xavf tug'diradi. Sanoat korxonalari, zavodlar sayyoraga texnogen zarar yetkazayotgan yagona omil bo'lmasada katta qismini qamrab oladi. Dunyo bo'ylab hukumatlarning zavodlarni, korxonalarini ifloslanish miqdorini kamaytirishga qaratilgan say-harakatlariga qaramay, sayyoramiz kuchli o'zgarishga uchramoqda. Sanoat korxonalari va transport vositalaridan chiqarilayotgan chiqindilari quyidagi jarayonlarga o'z tasirini o'tkazmoqda: global issish va iqlim o'zgarishining katta qismini so'ngi yillarda sanoatni jadal rivojlanayotgani bilan bog'lash mumkin. Atrof-muhitni muhofaza qilish chora-tadbirlarini, siyosatni, dasturlarni, loyihalarni amalga oshirish bilan bog'liq xarajatlarni tahlil qilish va ularni ushbu xarajatlar bilan bog'liq foyda bilan taqqoslash eng oqilona ekologik yechimlarni tanlashda ham, umuman bozor iqtisodiyotining samarali ishlashini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Bu sanoat korxonalar faoliyatiga ham tegishli hisoblanadi. Sanoatlashtirishning atrof-muhitga salbiy ta'siri haqidagi munozaralarda ifloslanish va sanoat chiqindilari markaziy masalalarga aylandi. Sanoat faoliyati havo sifati, tuproq va suv resurslariga salbiy ta'sir ko'rsatadigan katta miqdordagi ifloslantiruvchi moddalarni, shu jumladan qattiq va xavfli chiqindilarni hosil qiladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, sanoatning ifloslanishi

dunyodagi barcha o'limlarning taxminan 23% ga sabab bo'ladi. Sanoat ifloslantiruvchilarining eng keng tarqalgan turlari orasida simob va qo'rg'oshin kabi og'ir metallar, uchuvchi organik birikmalar (VOC) va zarrachalar mavjud. Bundan tashqari, ishlab chiqarish, tog'-kon sanoati va kimyoviy qayta ishlash kabi tarmoqlar zaharli ifloslantiruvchi moddalarni daryolar va okeanlarga chiqaradi, bu esa suv hayotiga zarar etkazadi va ekotizimlarni buzadi. Sanoat suv, havo va tuproqning ifloslanishiga olib keladi. Aytish kerakki, suv, havo va tuproq Yerdagi inson hayotining barqarorligi uchun zarurdir. Ifloslanish inson salomatligi va Yerning tabiiy ekotizimlariga tahdid soladi.

Suvning ifloslanishi-chuchuk suvda ham, okeanlarda ham uchraydi. Suv sanoat amaliyotida ishlatiladi va u metallar, kimyoviy moddalar yoki radioaktiv chiqindilar bilan aloqa qilganda ifloslanadi. Keyin suv daryolar va okeanlarga quyiladi, natijada ifloslangan ekotizimlar va chuchuk suv manbalari paydo bo'ladi. Nopok ichimlik suvi inson salomatligiga tahdid soladi. Ifloslangan suv bilan sug'oriladigan ekinlar ham zararli bo'lishi mumkin.

Havoning ifloslanishi- atmosferaning har qanday jismoniy, biologik yoki kimyoviy o'zgarishidir. Gaz, tutun yoki zarrachalar kabi ifloslantiruvchi moddalar havo sifatini pasaytiradi va odamlar, o'simliklar yoki hayvonlar uchun noqulay yashash sharoitlariga olib keladi. Ko'mir yoki tabiiy gazni yoqish kabi zararli sanoat amaliyotlari odamlarda nafas olish va yurak muammolarini keltirib chiqaradigan va butun dunyo bo'ylab ekotizimlarga tahdid soladigan ifloslantiruvchi moddalarni chiqarishi mumkin. Havodagi ifloslantiruvchi moddalar, shuningdek, kislotali yomg'irga olib kelishi mumkin, ekinlarni buzadi va toza suvni kislotalaydi. Tuproqning ifloslanishi - bu erdagi kimyoviy moddalar miqdori me'yordan oshib, inson salomatligi yoki ekotizim holatiga tahdid solishi. Tuproq quyidagi sabablarga ko'ra ifloslanishi mumkin:

-Sanoat chiqindilari

-Kimyoviy pestitsidlar va o'g'itlardan foydalanish

-Neft to'kilishi

-Chiqindixonalar

Tuproqning ifloslanishi ekinlarni etishtirish qobiliyatiga ta'sir qiladi va tabiiy muhitga zarar etkazishi mumkin. Kontaminatsiyalangan tuproq odamlar va hayvonlarning sog'lig'iga ham olib kelishi mumkin. Sanoatning atrof-muhitga ta'siri ekotizimlarning tabiiy tartibiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Ifloslanish va yerdan foydalanishning o'zgarishi ekologik oqibatlariga olib keladi. Bundan tashqari, sanoatdagi o'zgarishlar tabiiy ofatlardan keyin atrof-muhitning yomon tiklanishiga va biologik xilma-xillikning pasayishiga olib keldi. Ifloslanish va yerdan foydalanishning o'zgarishi ekotizimlarga jiddiy tahdid soladi. O'simliklar va hayvonlar okeanlar va boshqa suv havzalarini ifloslantiruvchi chiqindilardan aziyat chekmoqda. Havo va tuproqdagi ifloslantiruvchi moddalar butun ekotizimlar uchun omon qolish xavfini tug'dirishi mumkin. O'rmonlarni kesish kabi harakatlar o'rmon erlarini buzishi va hayvonlarni yashash uchun yashash joyisiz qoldirishi mumkin. Sanoatning atrof-muhitga ta'siri nafaqat tabiiy resurslarning kamayishiga, balki global iqlim o'zgarishlariga ham sabab bo'ladi. O'rmonlarning kesilishi, suv resurslarining ifloslanishi va qazilma boyliklarning haddan tashqari sarflanishi ekologik muammolarni kuchaytiradi. Tabiatdagi bu o'zgarishlar, o'z navbatida, insoniyatning kelajagi uchun xavf tug'diradi. Biroq, sanoat korxonalari ekologik ta'sirni kamaytirish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirishi mumkin. Bunga chiqindilarni qayta ishlash, toza texnologiyalarni joriy etish va energiya samaradorligini oshirish kiradi. Shuningdek, hukumatlar va sanoat sektori o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan strategiyalarni amalga oshirish lozim.

Ifloslanishni nazorat qilish yondashuvi. Yigirmanchi asr davomida antropogen faoliyat bilan bog'liq atrof-muhit va aholi salomatligiga ta'siri tobora ortib bormoqda (bobda muhokama qilingan) *Atrof-muhit salomatligi uchun xavflar*) ifloslanish oqibatlarini kamaytirish uchun usullar va texnologiyalarni

ishlab chiqish va qo'llashga turtki bo'ldi. Shu nuqtai nazardan, hukumatlar tartibga solish va boshqa siyosat choralari qabul qildilar (bobda muhokama qilinadi *Atrof-muhit siyosati*) salbiy ta'sirlarni minimallashtirish va atrof-muhit sifati standartlariga erishishni ta'minlash. Ushbu bobning maqsadi atrof-muhitning ifloslanishini nazorat qilish va oldini olish uchun qo'llaniladigan usullarga yo'nalish berishdir. Suv, havo yoki er sifatiga salbiy ta'sirlarni bartaraf etishning asosiy tamoyillari joriy etiladi; e'tiborni nazoratdan profilaktikaga o'tkazish ko'rib chiqiladi; va individual atrof-muhit vositalari uchun qurilish echimlarining cheklovlari ko'rib chiqiladi. Masalan, qattiq chiqindilarni noto'g'ri boshqarish usullari orqali bu ifloslantiruvchi moddalarni quruqlikka o'tkazish uchun tutun gazidan iz metallarni olib tashlash orqali havoni himoya qilish etarli emas. Integratsiyalashgan multimedia yechimlari talab qilinadi. Tez sanoatlashtirishning ekologik oqibatlar er, havo va suv resurslari ob'ektlarining zaharli materiallar va boshqa ifloslantiruvchi moddalar bilan ifloslangan son-sanoqsiz hodisalariga olib keldi, bu odamlar va ekotizimlarga jiddiy xavf tug'dirdi. Materiallar va energiyadan kengroq va intensiv foydalanish mahalliy, mintaqaviy va global ekotizimlarning sifatiga umumiy bosimlarni keltirib chiqardi. Ifloslanish ta'sirini cheklash bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlardan oldin, atrof-muhitni boshqarish qisqa muddatli istiqbolda o'ylab topilgan mahalliy noqulayliklarning oldini olish uchun chiqindilarni utilizatsiya qilish orqali laissez-faire bag'rikenglikdan tashqariga chiqdi. Zarar qabul qilib bo'lmaydigan deb topilgan hollarda, istisno tariqasida, tuzatish zarurati tan olingan. Sanoat faoliyati sur'ati kuchayib, kumulator ta'sirlarni tushunish kuchayib borar ekan, *a ifloslanish nazorati* paradigma atrof-muhitni boshqarishga dominant yondashuvga aylandi.

Xulosa

Xulosa qilib aytish mumkinki, ifloslanishni kamaytirish uchun marjinal xarajatlari past bo'lgan korxonalar ushbu huquqlarni chiqindilarni kamaytirishda qiynalayotgan korxonalarga sotishlari mumkin. Shunday qilib, turli xil marjinal xarajatlarga ega bo'lgan korxonalar o'rtasida tabiiy

muvozanatga erishiladi. Bozordagi xatolarning yana bir sababi shundaki, ko'plab ekologik tovarlarga narx belgilanmagan va natijada ular bozorga kira olmaydi. Atrof-muhit sifati bozori yo'q. Ishlab chiqaruvchilar-tabiiy resurslardan foydalanishni cheklash, shuningdek ularni saqlash va o'sishiga sarmoya kiritish uchun hech qanday rag'bat yo'q hisoblanadi. Tabiat tomonidan taqdim etiladigan ko'plab tovarlar va xizmatlar xo'jalik yurituvchi subyektlardan hech qanday xarajatlarni talab qilmaydi. sanoat korxonalarining atrof-muhitga ta'siri keng qamrovli va jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun, sanoat ishlab chiqarishni ekologik jihatdan barqaror va samarali tarzda tashkil etish, atrof-muhitni muhofaza qilishni ta'minlash uchun zarurdir. Faqat shundagina sanoat va ekologiya o'rtasidagi muvozanat saqlanib, barqaror rivojlanishga erishish mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati :

1. Shukurov, A. (2018). Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish. Toshkent: O'zbekistan Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Raxmatullaev, K., & Xolmurodov, A. (2020). Sanoat va ekologiya: muammolar va yechimlar. Toshkent: Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish instituti.
3. Zokirov, I. (2017). Sanoatning atrof-muhitga ta'siri va uni kamaytirish chora-tadbirlari. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va Atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi.
4. Muhammadiev, M. (2019). Tuproqning ifloslanishi va uni tozalash usullari. Samarkand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
5. Kuziev, B. (2021). Global iqlim o'zgarishlari va sanoatning ularga ta'siri. Tashkent: Fan va texnologiyalar akademiyasi.
6. Shamsiev, R. (2022). Sanoat chiqindilari va ularning atrof-muhitga ta'siri. Toshkent: O'zbekiston ekologik instituti.
7. Baratov, D. (2023). Ekologik xavfsizlik va sanoat rivojlanishi. Toshkent: Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish xalqaro jurnali.